

VERONICA OLARIU

BIBLIA DE LA
SANKT PETERSBURG (1819)
STUDIU LINGVISTIC

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
IAȘI, 2019

Cuprins

Prefață (Eugenia Dima)	7
Introducere	12
§ 1. Contextul istoric și cultural al apariției Bibliei de la Sankt-Petersburg (1819)	17
§ 2. Studiu lingvistic asupra Bibliei de la Sankt Petersburg (1819)	31
2.1. Fonetica	31
2.1.1. Accentul	31
2.1.2. Vocalismul	33
2.1.3. Consonantismul	64
2.2. Morfosintaxa	98
2.2.1. Substantivul	98
2.2.1.1. Declinarea	98
2.2.1.2. Genul	102
2.2.1.3. Numărul	104
2.2.1.4. Cazul	109
2.2.2. Articolul	118
2.2.2.1. Articolul hotărât	118
2.2.2.2. Articolul nehotărât	120
2.2.2.3. Articolul posesiv (genitival)	121
2.2.2.4. Articolul demonstrativ (adjectival)	123
2.2.3. Adjectivul	125
2.2.4. Pronumele	128
2.2.4.1. Pronumele personal	128
2.2.4.2. Pronumele de întărire	132
2.2.4.3. Pronumele reflexiv	134
2.2.4.4. Pronumele și adjectivul pronominal posesiv	136
2.2.4.5. Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ	139
2.2.4.6. Pronumele relativ-interogativ	142
2.2.4.7. Pronumele și adjectivul pronominal nehotărât	143
2.2.4.8. Pronumele și adjectivul pronominal negativ	147
2.2.5. Numeralul	148
2.2.5.1. Numeralul cardinal	148
2.2.5.2. Numeralul ordinal	151
2.2.5.3. Numeralul colectiv	152
2.2.5.4. Numeralul distributiv	153

2.2.5.5. Numeralul multiplicativ	153
2.2.5.6. Numeralul adverbial	153
2.2.6. Verbul	154
2.2.6.1. Conjugarea	154
2.2.6.2. Diateza	155
2.2.6.3. Modurile și timpurile verbale	158
2.2.6.3.1. Indicativul	158
2.2.6.3.2. Conjunctivul	182
2.2.6.3.3. Condiționalul optativ	185
2.2.6.3.4. Imperativul	187
2.2.6.3.5. Infinitivul	190
2.2.6.3.6. Gerunziul	192
2.2.6.3.7. Participiul	195
2.2.6.3.8. Supinul	196
2.2.7. Adverbul	196
2.2.8. Prepoziția	205
2.2.9. Conjunția	210
2.2.10. Topica	226
2.3. Formarea cuvintelor	228
2.3.1. Derivarea cu sufixe	228
2.3.2. Derivarea cu prefixe	232
2.3.3. Compunerea	234
2.4. Lexicul	236
2.4.1. Elemente de origine latină	238
2.4.2. Elemente de origine slavă	244
2.4.3. Elemente de origine greacă	252
2.4.4. Elemente de origine maghiară	254
2.4.5. Elemente de origine germană (săsească)	257
2.4.6. Elemente de origine turcă	258
2.4.7. Elemente din substratul autohton	258
2.4.8. Elemente de origine necunoscută	258
2.4.9. Calcuri lingvistice	259
2.4.10. Cuvinte cu sensuri vechi și populare	278
2.4.11. Cuvinte, forme și sensuri regionale	301
Considerații finale	313
Bibliografie	326
Indice general	348

Prefață

După constituirea statelor feudale românești, s-au stabilit relații cu popoarele sau populațiile vecine, existând o interconexiune socială, economică și religioasă cu civilizații întemeiate pe structuri socio-politice, religioase eterogene. Mai multe secole cultura română a stat sub semnul influențelor culturale, aceste influențe fiind determinate, în perioada veche, de poziția geografică și de situația politică a provinciilor române. Aflate la interferența a trei zone culturale diferite, în provinciile istorice românești au apărut și diferențele specifice. În epoca veche primul strat străin l-a reprezentat influența de autoritate: activitatea din cancelarii, literatura religioasă, cărți populare cu caracter religios, cronici și cronografe; apare și literatura de imaginație (*Alexandria, Istoria Troadei*), păstrată în copii manuscrise colportate de grupuri de cărturari.

Ca urmare a contactului cu popoarele sud-dunărene, ortodoxia din sud-estul Europei, adoptând cultura slavonă de rit bizantin, a determinat și circulația în limba slavonă a scrierilor de cult, care erau citite în timpul slujbelor într-o limbă necunoscută enoriașilor. Primele traduceri în limba română au apărut, așadar, din necesități practice: serviciul de cult în limba credincioșilor și păstrarea supremației ortodoxiei mai ales ca rezistență la expansiunea catolică sau ca reacție de apărare împotriva reformelor protestante din vestul Europei, care tindeau să se extindă printr-o propagandă amplă, sistematică. Pentru a oferi credincioșilor versiuni în limba română ale textului sacru, clericii au utilizat limba populară a epocii respective (deci limba veche), cu unele infuzii regionale, în funcție de apartenența dialectală a traducătorului sau a scriitorului, iar limba română, devenită limbă de cult, a determinat schimbarea codului cultural. Deoarece în scrierile religioase se impunea fidelitatea față de original, pentru păstrarea literei și spiritului textului sacru, traducerile românești purtau amprenta puternică, la nivel lingvistic și stilistic, a limbii-sursă. După textele maramureșene, s-au remarcat luminoase figuri de cărturari din toate provinciile care au depus o intensă activitate de transpunere, diortosire, tipărire a scrierilor religioase, inițial din slavonă, ulterior din greacă și latină. Ei erau mai ales clerici precum Coresi, Varlaam, Simion Ștefan, Dosoftei, Daniil Panoneanu, Antim Ivireanu, dar și mireni ca Nicolae Spătarul (Milescu), cel care a tradus mai multe scrieri religioase, Radu și Șerban Greceanu, editorii Bibliei de la 1688. Faptul că aceștia proveneau din toate

provinciile române, din spațiul teologic ortodox (sau, mai târziu, greco-catolic), a înlesnit și circulația cărții românești. Începând cu secolul al XVIII-lea Biserica Ortodoxă, prin înalții ei prelați, a promovat un program sistematic de traduceri ale cărților de cult și de învățătură care nu cunoscuseră veșmântul românesc: mitropoliții Damaschin, Chesarie și Filaret în Țara Românească, Iacob Putneanu, Vartolomei Mazereanu, Leon Gheuca în Moldova.

Transformările sociale și economice, precum și evoluția științei au determinat o reorientare ideologică europeană care la puțin timp se va cristaliza în curentul numit Iluminism. La răscrucea secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, elemente ale raționalismului filosofic se întâlnesc la eruditul cărturar umanist cu recunoaștere europeană, Dimitrie Cantemir, care se situează între reafirmarea spiritului creștin, tradițional, și gândirea occidentală modernă. Către mijlocul secolului al XVIII-lea, Iluminismul european începe să-și exercite influența și asupra cărturarilor din provinciile românești, observându-se o reorientare a interesului acestora către cultura occidentală.

În Transilvania, aflată sub dominația Imperiului Habsburgic, are loc un reviriment ideologic impulsivat de împăratul Iosif al II-lea, care a sprijinit instruirea tinerilor dotați din Imperiu, de politica acestuia beneficiind mai mulți tineri români care au avut posibilitatea de a face studii în mari centre universitare europene, în special în Austria și Italia. Folosind oportunitatea documentării sistematice în bibliotecile occidentale, aceștia, de pregătire predominant teologică, au adunat informații și documente privitoare mai ales la originea latină a limbii, la istoria românilor, au dat la iveală cărți necesare pentru instruirea conaționalilor în diverse domenii științifice și practice. În acest context s-a simțit nevoia apariției unei noi ediții a textului sacru, fiind tipărită *Biblia de la Blaj* (1795). Considerată patriotică, civică, de interes național, activitatea de emancipare politică, socială și lingvistică a acestor intelectuali precum: Samuil Micu Klein, Ioan Molna Piuariu, Gh. Șincai, Petru Maior, Paul Iorgovici, Ion Budai-Deleanu, a fost denumită de Dim. Popovici „renașterea culturală română” iar de Ioan Lupaș „Școala Ardeleană”, denumire care a fost acceptată de majoritatea specialiștilor, având ca repere cronologice prima gramatică a limbii române (*Elemente linguae daco-romanae sive valahicae*) de la 1780 și perioada de după Revoluția lui Tudor (1821).

Noul curent ideologic a fost preluat sub unele aspecte chiar de oameni ai Bisericii. Fără a se produce o fractură, o atitudine antagonică față de cultura predominant religioasă din perioada anterioară și fără preluarea raționalismului și laicizării excesive a Iluminismului, a intoleranței sau chiar a cruzimii reprezentanților acestei ideologii din unele țări occidentale, după 1750 s-a putut constata o asimilare fructuoasă a acestui curent și în provinciile române.

În mănăstiri a avut loc o diversificare a sferei de interes, clericii urmărind să dea la iveală mai multe cărți științifice ori de popularizare (traduceri sau prelucrări), manuale școlare care urmau a fi folosite în instituțiile românești de învățământ, transpuneri din beletristica occidentală, după originale în limbile franceză, italiană, germană. Curentul paisian a determinat și apariția școlii de traducători români de la mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț, cu o bogată activitate traductologică timp de peste o jumătate de veac în obștile celor trei centre ecleziastice. Dintre oameni ai Bisericii, s-au remarcat clerici-cărturari precum Ierodiaconul Gherasim Putneanu, Toma Dimitriu, mitropoliții Iacob Putneanu, Vartolomei Mazereanu, Amfilohie Hotiniul.

Astfel, în epoca Luminilor, cele două culturi se întrepătrund, cultura laică îndreptându-se către modelele Occidentului, iar cultura religioasă, în spiritul căreia se formaseră cărturarii români, acceptând un raționalism moderat, pus în slujba educării maselor prin lărgirea sferei de informație, dezvoltarea învățământului, efectuarea de traduceri din literatura laică; în spațiul cultural românesc credința creștină și modernitatea nu erau opozabile.

Cărturarii români laici din Moldova și Țara Românească, făcând parte din aristocrație, erau aproape obligați la plurilingvism: o temeinică studiere la academiile domnești ale limbilor clasice, greaca și latina, deprinderea limbii grecești moderne sau turcești, ca urmare a includerii țărilor lor în Imperiul Otoman și a instituirii Domniilor Fanariote, iar din a doua jumătate a secolului XVIII-lea a limbii rusești, la care se adaugă învățarea limbilor occidentale precum italiana, franceza și germana, limbi spre care se îndreptau tot mai mulți tineri atrași de mirajul lumii occidentale. Notăm și scrierile unor cărturari aparținând aristocrației moldovene care au tradus din literatura occidentală: Alecu Beldiman, Constantin și Vasile Vârnav, Costache Conachi sau muntene: Matei Fărcășanu, Costandin Cocorăscu, Mihai și Ioan Cantacuzino, Ienăchiță și Alecu Văcărescu, Iordache Slătineanu, Răducanu Greceanu ș.a. Aceștia au dat la iveală scrieri literare ori traduceri ale căror însușiri erau determinate de cunoștințele lor, de nivelul traductiv, de talentul lor și, mai ales, de posibilitățile de exprimare lingvistică. La începutul procesului de modernizare, traducătorii au întâmpinat dificultăți de lexicalizare a unor noțiuni noi, iar traducerile au contribuit în mod esențial la transferul cultural, la racordarea la limbile europene, creându-se premisele standardizării limbii române și constituirii limbii istorice.

Deși la începutul secolului al XIX-lea atenția era îndreptată către înnoirile ideologice ale lumii occidentale, tradiția biblică se păstrează, simțindu-se în continuare nevoia de carte tipărită, context în care va apărea o altă ediție în limba română a textului sacru, *Biblia de la Sankt Petersburg* (1819). Pentru

românii din stânga Prutului, intrați sub sfera de influență a imperiului țarist, această apariție are o simbolistică aparte, suprapunându-se peste aspirațiile naționale de libertate, de autonomie și de unitate cu limba română din celelalte provincii românești.

După eruditul lingvist Timotei Cipariu, o lungă perioadă din istoria noastră culturală de problemele culturii noastre vechi s-au ocupat mai ales istoricii sau istoricii literari. Abia după 1950 textele vechi au fost studiate cu precădere de lingviști, iar în ultimele decenii aceștia au acordat o atenție deosebită analizei scrierilor religioase în cultura română, a aspectelor lingvistice și filologice, pornindu-se de la primele traduceri. Au fost publicate rezultatele unor cercetări filologice ample, efectuate pe baza principiilor și metodelor statuate de filologii Renașterii.

Ca urmare a considerării *Bibliei de la Sankt Petersburg* (1819) drept o copie a *Bibliei de la Blaj* (1795), textul acesteia a fost neglijat, lipsindu-i o cercetare în profunzime a caracteristicilor lingvistice și stilistice. În volumul de față, autoarea, doamna Veronica Olariu, a avut ca principal obiectiv stabilirea locului *Bibliei de la Sankt Petersburg* (1819) în tradiția biblică română, relațiile de filiație cu versiunile anterioare pentru a demonstra statutul de traducere sau preluare, prelucrare, editare a acestui text sau/și în ce măsură a preluat versiunea de la Sankt Petersburg din *Biblia de la Blaj* (1795).

Lucrarea doamnei Veronica Olariu conține o abordare comparativă, în diacronie, cu caracter filologic și lingvistic, a principalelor texte veterotestamentare în spațiul teologic ortodox și greco-catolic în contextualizare istorică și culturală. După prezentarea cadrului istoric și politic al provinciei Basarabia, autoarea arată premisele care au stat la baza publicării textului, necesitatea și importanța socio-lingvistică a tipăriturii, mai ales pentru românii din stânga Prutului, contribuția cărturarilor basarabeni, sursele secundare utilizate de aceștia. Autoarea utilizează în cercetarea caracteristicilor lingvistice ale textului metoda comparativ-istorică, selectând concordanțele biblice printr-o lectură paralelă a capitolelor *Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerele, Deuteronomul, Iosua* cu manuscrisul 45 (Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei Române), manuscrisul 4389 (Biblioteca Academiei Române), *Biblia de la București* (1688) și *Biblia de la Blaj* (1795), dar și diferențele fonetice, morfo-sintactice, lexicale.

Credem că demonstrația cercet. Veronica Olariu este convingătoare, în sensul că *Biblia de la Sankt Petersburg* (1819) poate fi considerată o versiune diferită, având unele trăsături lingvistice proprii. Prezentarea paralelă a fragmentelor corespunzătoare din celelalte versiuni relevă și metoda utilizată în vechime pentru transpunerea textului sacru: în afara parcurgerii scrierilor

străine, cărturarii au consultat și transpuneri anterioare de la care au preluat structuri morfologice, frazeologice, lexeme (în relații sintagmatice specifice), uneori versete întregi. De aceea și în textul cercetat se constată influențe ale versiunilor anterioare, în special ale *Bibliei de la Blaj*. Autoarea, într-o cercetare incitantă, pune la dispoziția specialiștilor numeroase fragmente ilustrative din textele analizate, oferind un material lingvistic inedit din *Biblia de la Sankt Petersburg*, care va putea fi utilizat la completarea informațiilor din domeniul foneticii istorice, a evoluției lexicale și morfologice, la constatarea progreselor limbii literare de la începutul secolului al XIX-lea. Exemplificările sunt însoțite de comentarii pertinente, erudite care sporesc valoarea lucrării prezentate.

Dacă s-a făcut afirmația că încă de la începuturile scrisului în limba română, în provinciile românești, la baza culturii au stat scrierile religioase, iar Biblia de la 1688 a constituit un element unificator al limbii, credem că s-ar putea afirma și că *Biblia de la Sankt Petersburg* a avut un rol hotărâtor în perpetuarea tradiției culturale și limbii române într-un spațiu desprins din trupul României.

Eugenia Dima

Introducere

Numeroase generații de cărturari au fost preocupate de analiza lingvistică a textelor rezultate în urma transpunerii în limba română a *Bibliei*, printre ale căror reprezentanți se află nume de prestigiu ale filologiei românești, precum Alexandru Philippide, Ovid Densusianu, Alexandru Rosetti, George Ivănescu, Vasile Arvinte, Alexandru Andriescu, N.A. Ursu, Gheorghe Chivu, Eugen Munteanu ș.a.

Toate aceste investigații s-au oprit cu preponderență asupra primelor două versiuni: *Biblia de la București* (1688)¹ și *Biblia de la Blaj* (1795)². Ca urmare a faptului că acest din urmă text a reprezentat modelul după care au fost elaborate ulterior mai multe ediții biblice³, *Biblia de la Sankt Petersburg* (1819) a fost relativ neglijată de către specialiști, fiind apreciată drept o copie fidelă a celei de la Blaj⁴, fapt ce a avut rolul de a diminua interesul cercetătorilor

¹ Una dintre cele mai importante contribuții de acest gen este reeditarea, în colecția „Monumenta Linguae Dacoromanorum”, a textului *Bibliei de la București* (1688) de către un colectiv format din cadre universitare cu o bogată și recunoscută activitate în domeniul filologiei românești de la Universitățile din Iași (România) și Freiburg (Germania). Inițiat în 1988 și desfășurat timp de două decenii sub coordonarea profesorilor Paul Miron, de la Universitatea din Freiburg, și Alexandru Andriescu și Vasile Arvinte, de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, proiectul *Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia 1688* (MLD) s-a concretizat prin publicarea, până în anul 2009, la Editura Universității din Iași a șapte dintre cele 25 de volume proiectate inițial să formeze întreaga serie. Al șaptelea volum, Regii I-II, a fost publicat sub coordonarea Gabrielei Haja, alături de Al. Andriescu și Paul Miron. În perioada 2009-2015, au fost editate celelalte 17 volume, sub conducerea profesorului Eugen Munteanu. Menționăm în acest context și faptul că în anul 2001 a apărut tot la Iași, în colecția *Cărți fundamentale ale culturii române*, o nouă reeditare a *Bibliei de la București*, coordonată de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Alexandru Gafton și Laura Manea.

² *Biblia de la Blaj* a fost reeditată în anul 2000, într-o ediție jubiliară, cu binecuvântarea Î.P.S. Lucian Mureșan, mitropolitul Bisericii Române Unite, la Tipografia Vaticană din Roma. Noua ediție, coordonată de Ioan Chindriș și Eugen Pavel, conține reproducerea anastatică a textului cu caractere chirilice și transcrierea interpretativă cu litere latine a acestuia.

³ *Biblia de la Sankt Petersburg*, din 1819, *Biblia de la Buzău*, apărută, în cinci volume, între anii 1854 și 1856, apoi cea tipărită sub supravegherea și cu binecuvântarea mitropolitului Andrei Șaguna, la Sibiu, editată între anii 1856 și 1858, precum și, într-o anumită măsură, *Biblia Sinodală*, apărută la București, în 1914.

⁴ În acest sens, Eugen Pavel consideră că textul de la 1819 este „o reproducere și prelucrare a ediției din 1795” (Pavel 2000-2001: 297), cercetătorul Ioan Chindriș afirmă că „*Biblia de la Sankt Petersburg* o reproduce *ad litteram* pe cea de la Blaj” (Chindriș 2001: 5-6), Eugen Munteanu și Niculina Iacob susțin că textul în discuție este „o reeditare” (Iacob 2004: 19-20;

(filologi și lingviști) pentru un text astfel catalogat⁵.

În urma cercetărilor aprofundate întreprinse de noi asupra caracteristicilor lingvistice și textologice întâlnite în B 1819, comparativ cu versiunile anterioare, am ajuns la concluzia că există diferențe care ne îndreptățesc să reformulăm opiniile referitoare la această scriere. Astfel, în lucrarea de față, analizând cu spirit critic aprecierile de mai sus, vom urmări să scoatem în evidență particularitățile la nivel lingvistic ale acestei noi ediții a textului sacru apărută acum 200 de ani într-un spațiu de limbă română ce trecea prin schimbări identitare majore. Precizăm că la ora actuală nu există niciun studiu detaliat referitor la *Biblia de la Sankt Petersburg*, deși acest text poate fi găsit cu relativă ușurință atât în biblioteci din România, cât și din Republica Moldova.

Apariția *Bibliei* de la 1819 a fost motivată de situația precară a fondului de carte religioasă în limba națională din Basarabia de după anexarea din 1812, această tipăritură reprezentând pentru românii din această parte a spațiului românesc prima lor versiune a textului sacru tipărită integral în limba română.

Fiind considerată, după cum am specificat mai sus, drept o reproducere a *Bibliei de la Blaj*, limba *Bibliei de la Sankt Petersburg* nu a constituit obiectul unor cercetări lingvistice aprofundate. Studiul de față are, în consecință, drept obiectiv punerea în valoare a acestui text, atât printr-o contextualizare istorică a sa, cât și printr-o analiză la nivel lingvistic, dorindu-se a fi, în final, o contribuție la o mai bună înțelegere a procesului de transpunere în limba română a textelor sacre fundamentale. Relevanța unui asemenea studiu consacrat unei noi versiuni a *Bibliei* în limba română crește dacă se ia în calcul și faptul că, în acea perioadă, românii aflați în stânga Prutului duceau o luptă susținută pentru păstrarea identității lor etno-culturale, în cadrul căreia identitatea lingvistică a constituit o componentă primordială⁶.

Structura prezentului volum cuprinde un prim capitol dedicat istoriei traducerii și difuzării textului de la Sankt Petersburg, urmat de partea centrală a lucrării, în care am analizat probleme de fonetică, morfosintaxă, vocabular și formarea cuvintelor întâlnite în acest text, și de o parte finală rezervată concluziilor acestui studiu.

În primul capitol al lucrării am realizat o succintă prezentare a primelor traduceri ale *Bibliei* în limba română, încercând o situație cât mai adecvată a

Munteanu 2008: 515), iar în opinia lui E. Coșac textul de la Sankt Petersburg ar fi „prima retipărire a *Bibliei de la Blaj*” (Coșac 2015: 51).

⁵ Singura excepție în acest sens este reprezentată de cercetarea Zamferei Mihail (v. Mihail 2002: 419-429).

⁶ Vezi, în acest sens, și articolele noastre (Olariu 2003: 77-84; Olariu 2014: 259-272).

versiunii *Bibliei* de la 1819 în contextul tradiției biblice românești. Un loc important în economia lucrării (sub aspectul documentării și al datelor prezentate) îl ocupă reconstituirea istoriei referitoare la editarea *Bibliei de la Sankt Petersburg*. De un real folos în demersul nostru ne-au fost deplasările pentru documentare întreprinse la Biblioteca Academiei Române din București, la Biblioteca Națională din Chișinău și, mai ales, la Arhiva Sinodului Rus din cadrul Arhivei Istorice de Stat a Federației Ruse din Sankt Petersburg. În acest sens, am consultat un volum important de documente din Arhiva Națională a Republicii Moldova⁷ și din Arhiva Istorică de Stat a Federației Ruse din Sankt Petersburg⁸.

Cu ajutorul acestor importante surse documentare am reușit să completăm informațiile deja existente la A. Stadnițchi (1894), Nicolae Iorga (1918), Ștefan Ciobanu (1992), Paul Mihail și Zamfira Mihail (1993), Boris Buzilă (1996) și Mircea Păcurariu (1993). Analiza ansamblului acestor date ne-a permis o actualizare a istoriei apariției și difuzării *Bibliei de la Sankt Petersburg*, precum și evocarea, în paralel, a figurii mitropolitului de origine transilvăneană Gavriil Bănulescu-Bodoni, care a jucat un rol important în păstrarea și promovarea valorilor culturale românești în spațiul dintre Prut și Nistru.

Partea a doua a fost consacrată studiului lingvistic propriu-zis. Analiza lingvistică de tip comparativ-istoric întreprinsă în lucrarea de față s-a bazat pe numeroase exemple de limbă excerptate din primele cărți ale *Vechiului Testament* din *Biblia de la Sankt Petersburg* (B 1819): *Întîia Cartea a lui*

⁷ La *Arhiva Națională a Republicii Moldova* am consultat următoarele fonduri:

a) fondul nr. 1, inv. 1, dosar nr. 170, cu privire la numirea fostului mitropolit al Kievului, Gavriil, în funcția de exarh al Moldovei, Valahiei și Basarabiei; b) fondul nr. 205, inv. 1, dosar nr. 1024, care conține raportul privind activitatea tipografiei Eparhiei Chișinăului și Hotinului; c) fondul nr. 205, inv. 1, dosar nr. 1628, în care se află hotărârea privind deschiderea Filialei din Chișinău a *Societății Biblice Ruse*; d) fondul nr. 17, inv. 1, dosar nr. 117, unde se află acte privind activitatea *Societății Biblice* din Chișinău.

⁸ La *Arhiva Sinodului Rus* din cadrul *Arhivei Istorice de Stat a Federației Ruse* am consultat documente din următoarele fonduri: a) fondul nr. 796, inv. 94, dosar nr. 47, în care sunt cuprinse date cu privire la înființarea și organizarea Eparhiei Chișinăului și Hotinului din anul 1813; b) fondul nr. 796, inv. 94, dosarele nr. 694 și nr. 823, ce conțin hotărârea privind înființarea tipografiei Eparhiei Chișinăului și Hotinului; c) fondul nr. 808, inv. 1, dosar nr. 50 a-b și fondul nr. 815, inv. 16, dosar nr. 796, care cuprind acte ce evidențiază activitatea *Societății Biblice Ruse* și ale filialei acesteia din Basarabia; în cuprinsul acestor fonduri am găsit corespondența dintre mitropolitul Gavriil și președintele *Societății Biblice Ruse*, Al. Golițan, privind editarea *Bibliei* în limba română; d) fondul nr. 808, inv. 1, dosar nr. 106, în care sunt înregistrate informații privind organizarea activității de răspândire a *Bibliei* în teritoriu.

Moisi. Facerea (abreviat, în continuare, *Fac.*), *A dooa Cartea a lui Moisi. Ieșire* (*Ieș.*), *A treia Cartea a lui Moisi. Leviticon* (*Lv.*), *A patra Cartea a lui Moisi. Numerile* (*Nm.*), *A cincea Cartea a lui Moisi. A doua lege* (*Dt.*) și *Cartea a lui Iisus Navi* (*IN*). În același timp, am realizat o analiză comparativă a respectivelor cărți cu cele din manuscrisul 45 (*Ms. 45*), aflat la Biblioteca Filialei Academiei Române din Cluj, manuscrisul 4389 (*Ms. 4389*), aflat la Biblioteca Academiei Române din București, *Biblia de la București* (*B 1688*) și *Biblia de la Blaj* (*B 1795*). Am considerat ca necesară studierea fenomenelor în conexiunea lor istorică, deoarece această manieră de lucru facilitează stabilirea filiațiilor existente între aceste texte, precum și surprinderea unor elemente de evoluție a limbii literare pe parcursul a aproximativ două secole.

De asemenea, am urmărit în mod special evoluția limbii române literare din perioada în care a apărut textul de la Sankt Petersburg (este vorba de epoca de tranziție către limba literară modernă, perioadă cuprinsă între anii 1780-1830), prin raportarea permanentă a faptelor lingvistice din acest text, apărut în 1819, la corespondentele lor din *Biblia de la Blaj* (1795). Una dintre motivațiile pentru a întreprinde o comparație între cele două texte a fost dată de dorința de a stabili gradul de filiație între acestea, altfel spus, de a vedea în ce măsură *Biblia de la Sankt Petersburg* este sau nu o copie fidelă a celei de la Blaj, așa cum susțin, după cum am precizat și în rândurile de mai sus, majoritatea cercetătorilor care s-au oprit asupra textelor respective.

Studiul lingvistic are următoarea structură:

1. *Fonetică*, unde au fost înregistrate și discutate cele mai importante particularități fonetice din domeniul vocalismului și al consonantismului întâlnite în *Biblia de la Sankt Petersburg*, cu referiri la fazele mai vechi din istoria limbii române. Acolo unde a fost cazul, am dat și aria de răspândire a fenomenelor fonetice, demers pus în practică fie cu ajutorul atlaselor lingvistice românești (în special, *Atlasul lingvistic român II*, serie nouă, vol. I-VII, București, 1956-1972), fie utilizând datele înregistrate în studiul lui I. Gheție, *Baza dialectală a limbii române literare*. Menționăm că multe dintre fenomenele analizate au fost urmărite în evoluția lor până în faza modernă a limbii române atât la nivel literar, cât și dialectal.

2. *Morfosintaxă*, secțiune în care au fost analizate părțile de vorbire, precum și funcțiile lor sintactice, acolo unde s-a considerat a fi necesar. Partea de sintaxă este cel mai bine prezentată în cazul analizei elementelor relaționale întâlnite în textele cercetate, știindu-se faptul că acestea constituie un important mijloc (joncțiunea) de realizare a raporturilor sintactice, atât la nivelul propoziției, cât și la cel al frazei.

3. *Vocabular*, secțiune dedicată analizei lexicului atât din punctul de vedere al provenienței termenilor luați în discuție, cât și din cel al dimensiunii semantice inerente unității de bază a limbii, care este cuvântul. În prima parte a acestui capitol termenii au fost grupați după originea lor: moșteniți din latină, împrumutați din slavă, greacă, maghiară, germană, creații interne etc., partea a doua a fost rezervată calcurilor lingvistice rezultate în urma traducerii literale, iar în a treia parte am analizat cuvintele cu sensuri vechi și populare/ regionale.

4. *Formarea cuvintelor*, secțiune unde am analizat principalele modalități de formare a cuvintelor în textul *Bibliei de la Sankt Petersburg*.

Analizele și constatările teoretice se bazează pe un numeros material documentar, prin intermediul căruia fenomenele analizate sunt raportate fie la fazele mai vechi din istoria limbii române, fie la textele din celelalte limbi de cultură: greaca veche (*Septuaginta*), latina populară (*Vulgata*), slavona (*Biblia de la Ostrog* și *Biblia Elizabetină*⁹) și ebraica (*Biblia Hebraica Stuttgartensia*¹⁰).

În finalul acestei părți introductive ținem să precizăm că punctul de plecare al studiului de față îl constituie teza de doctorat, susținută în anul 2003 în cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, sub conducerea regretatului profesor Vasile Arvinte, un nume de referință în lingvistica și filologia românească, personalitate științifică și culturală care, așa cum am menționat mai sus, a avut un rol important la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut în crearea școlii de filologie biblică la Universitatea ieșeană.

De asemenea, un ajutor substanțial l-am primit din partea doamnei cercetător dr. Eugenia Dima, ale cărei experiențe filologice și acribii analitice ne-au fost de un real folos în redactarea formei finale a lucrării de față.

⁹ În urma analizei lingvistice întreprinse de noi asupra textului de la 1819 am constat că revizorii acestuia au folosit ediția de la 1762 a *Bibliei Elizabetine* (*Elisavetinskaya Biblia*), sau una din reeditările ei ulterioare care circulau în epoca respectivă.

¹⁰ Această versiune a fost editată de Paul Kahle, după manuscrisul *Codex Leningradensis*, în 1977.